

تدوین چارچوب تهیه حساب‌های اقماری گردشگری منطقه‌ای در ایران

جواد براتی^{*۱}

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۰۶/۰۲

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۰۲/۱۴

چکیده

این تحقیق با هدف تدوین چارچوب روش‌شناختی و فرآیند عملیاتی تهیه حساب‌های اقماری گردشگری منطقه‌ای در ایران، از رویکرد تحلیلی-تطبیقی و مطالعات عمیق اسنادی و میدانی بهره جسته است. بر این اساس، با تبیین ساختار جداول حساب‌های اقماری گردشگری منطقه‌ای و معرفی منابع آماری مورداستفاده در سایر کشورها و سطح دسترسی به منابع آماری موجود در استان‌های ایران (به‌عنوان نمونه: استان خراسان رضوی)، منابع و شیوه گردآوری حساب‌های اقماری گردشگری منطقه‌ای در ایران را ارائه نموده است. براساس نتایج این تحقیق و به‌منظور تهیه این حساب‌ها برای استان‌های ایران، پیشنهاد می‌شود ابتدا از ۱۰ جدول مورد هدف، تنها هفت جدول (جداول ۱ الی ۶ و جدول ۱۰) تهیه شود و شیوه تهیه این حساب‌ها نیز به‌صورت مستقیم و مستقل از حساب‌های اقماری گردشگری در سطح ملی باشد. علاوه بر منابع آماری موجود، حداقل سه پیمایش بایستی برای تهیه این حساب‌ها صورت گیرد که عبارتند از: پیمایش‌های ملی/استانی تکمیل‌کننده طرح آمارگیری از گردشگران ملی، پیمایش از گردشگران برون‌مرزی ملی/استانی، پیمایش به‌منظور تعیین ضرایب تعدیل اطلاعات سازمانی. این حساب‌ها، ابزاری برای تحلیل‌های اقتصادی (به‌ویژه ارزیابی اثر اقتصادی) در صنعت گردشگری منطقه‌ای است و ارتباطات تنگاتنگی با سایر حساب‌های اقتصادی (حساب‌های منطقه‌ای و جداول داده-ستانده منطقه‌ای) دارد. تشکیل شورای راهبردی تهیه حساب‌های اقماری گردشگری منطقه‌ای در سطح استان، امکان تهیه آمار و اطلاعات جامع و تدوین حساب‌های اقماری گردشگری را فراهم می‌آورد که متولی تهیه این آمار نیز معاونت آمار سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استانی است.

کلید واژه‌ها: حساب‌های اقماری، گردشگری، منابع آماری، عرضه و تقاضا، استان خراسان رضوی

طبقه‌بندی JEL: E01, L83, C46, C82, E20, R19

۱. مقدمه

انجام هرگونه برنامه‌ریزی در بخش‌های مختلف اقتصادی، مستلزم در اختیار بودن اطلاعات و آمار دقیق و بی‌خدشه‌ای است که عموماً توسط نهادهای متولی تهیه آمار و اطلاعات در سطح ملی و استانی، تهیه و منتشر می‌شود. طی دهه‌های گذشته، بهبود قابل‌توجهی در گردآوری آمار و اطلاعات بخش‌های مختلف اقتصادی صورت گرفته است اما گردشگری به‌عنوان یکی از مهم‌ترین بخش‌هایی که می‌تواند هدف توسعه اقتصاد ملی نیز باشد، از محدودیت‌های بسیاری در آمار و اطلاعات برخوردار است. نبود آمار دقیق، تناقض در اطلاعات منتشر شده، نبود یک نظام حسابداری یکپارچه گردشگری که قابل‌اعتبار باشد باعث شده است که سرمایه‌گذاری‌ها در سطح ملی و حتی استانی، با برنامه‌ریزی متمرکز و متناسب با صنعت گردشگری هر استان صورت نگیرد (براتی، ۱۳۹۸). حتی سطح عرضه و تقاضا و اطلاعات اقتصادی حداقلی برای این بخش مهم اقتصادی، موجود نیست. برای غلبه بر این مشکل و از آنجایی که در سیستم حساب‌های ملی/منطقه‌ای، گردشگری به‌عنوان یک فعالیت مجزا شناخته نشده است^۱، حساب‌های اقماری گردشگری (TSA)^۲ پیشنهاد شده است که براساس همان مفهوم حساب‌های مرکزی است و درعین حال می‌تواند جنبه ویژه‌ای از اقتصاد را مشخص کند (لابیرروس^۳، ۲۰۰۲).

در ایران تهیه حساب‌های اقماری گردشگری از سال ۱۳۸۱ کلید خورد اما پس از ادغام سازمان ایرانگردی و جهانگردی با سازمان میراث فرهنگی که از ابتدای سال ۱۳۸۵ صورت گرفت، تهیه این حساب‌ها متوقف ماند. با این وجود، به دلیل نیاز عمده تهیه اطلاعات مربوط به صنعت گردشگری، پیگیری جهت تهیه این حساب‌ها (البته به صورت حاشیه‌ای) ادامه داشت تا اینکه در ابتدای سال ۱۳۹۶، شورای عالی میراث فرهنگی و گردشگری کشور مصوب کرد تا انتهای سال ۱۳۹۷ حساب‌های اقماری گردشگری در سطح ملی تهیه شود. از جمله اقداماتی که برای تهیه حساب‌های اقماری گردشگری در سطح ملی صورت گرفته است، عبارت است از: تشکیل شورای عالی راهبردی حساب‌های اقماری گردشگری و برنامه‌ریزی جهت تهیه آمار اولیه گردشگری (از جمله تعداد سفر، نوع سفر، اهداف سفر و نفر شب اقامت گردشگران). این در حالی است که دورنمای تهیه این حساب‌ها در سطح ملی نیز هنوز مبهم است. در مقابل، در سطح استانی هیچ تحرک و اقدامی در جهت تهیه این حساب‌ها صورت نگرفته است. تشکیل معاونت زیارت در سه استان خراسان رضوی، قم و فارس یکی از اقدامات هماهنگ‌کننده جهت تدوین چنین برنامه‌هایی محسوب می‌گردد که البته تاکنون کوچک‌ترین اقدامی در این خصوص صورت نداده‌اند^۴.

۱. محصولاتی که توسط تقاضای گردشگری تولید و مصرف می‌شوند، در ذیل دیگر بخش‌های حساب‌های مرکزی پنهان هستند و در چارچوب حساب‌های ملی/منطقه‌ای، فضای کمی برای تحلیل براساس فعالیت وجود دارد.

2. Tourism Satellite Accounts

3. Libreros

۴. تشکیل این معاونت‌ها اگرچه از سال ۱۳۸۸ و برای استان خراسان رضوی کلید خورد، اما تشکیل این معاونت برای دو استان فارس و قم تا سال ۱۳۹۴ به طول انجامید.

محدودیت‌های اعتباری و وضعیت خاص اقتصادی کشور (نوسانات ارزی و رشد شدید قیمت‌ها، وقوع شوک‌های اقتصادی متعدد به‌همراه جابه‌جایی‌ها در سطح مدیران اجرایی سازمان میراث‌فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری)، مانع از اجرای این طرح شده است. حتی در صورت تهیه TSA در سطح ملی، حساب‌های اقماری گردشگری ملی نمی‌تواند مستقیماً برای برنامه‌ریزی در سطح استانی مورد استفاده قرار گیرد و ضروری است که این حساب‌ها در سطح استانی و مختص شرایط اقتصادی هر استان تهیه و تدوین شود. نکته حائز اهمیت آن است که صنعت گردشگری برای برخی استان‌ها (سطح منطقه‌ای) از اهمیت بسیار بالایی در توسعه اقتصادی آن استان‌ها برخوردار است، اما این صنعت در سطح ملی جزء بخش‌های اولویت‌دار توسعه نیست. از این‌رو لزوم تدوین حساب‌های اقماری گردشگری منطقه‌ای برای استان‌های گردشگری‌پذیر، بسیار بااهمیت‌تر و ضروری‌تر از تهیه این حساب‌ها در سطح ملی است.

تهیه چنین حساب‌هایی، نیازمند تدوین چارچوب عملیاتی آن با توجه به ویژگی‌های محلی و بومی ایران (و استان‌های آن) است. نوع و شیوه تهیه آمار، تدقیق یا تصحیح داده‌های موجود و چارچوب عملیاتی تهیه حساب‌های اقماری، بایستی برای محققین این حوزه به‌صورت شفاف مشخص گردد. بدون درک صحیحی از چارچوب، مفاهیم و فرآیند تهیه حساب‌های اقماری گردشگری، امکان تهیه این حساب‌ها وجود ندارد. مطالعه‌ی حاضر با توجه به اهمیت تدوین حساب‌های اقماری گردشگری منطقه‌ای (RTSA)^۱ در ایران و لزوم تدوین چارچوبی کاربردی برای متولیان صنعت گردشگری در سطح استانی، چارچوب پیشنهادی برای تهیه این حساب‌ها در سطح استانی در ایران ارائه می‌دهد. این چارچوب، منطبق با مفاهیم و روش‌شناسی پیشنهادی بین‌المللی و ساختار موجود نظام آماری و اقتصادی استان‌های ایران پیشنهاد شده است. برای کاربردی بودن این چارچوب، استان خراسان رضوی به‌عنوان نمونه انتخاب شده است و این چارچوب پیشنهادی، متمرکز بر اطلاعات موجود در این استان تدوین شده است تا کاملاً اجرایی باشد.

۲. پیشینه نظری و تجربی

فرانسه اولین کشوری است که اصطلاح «حساب‌های اقماری» را مطرح کرده است و پس از آن کشورهای همچون اسپانیا و کانادا در توسعه این اصطلاح کوشیدند. به‌طوری‌که شروع مطالعات و مباحث این زمینه به اواخر دهه ۱۹۷۰ باز می‌گردد. البته «حساب‌های اقماری گردشگری» نخستین بار توسط کشور کانادا طی سال‌های ۱۹۸۴-۱۹۸۶ اجرایی شد. اما چارچوب تهیه این حساب‌ها عملاً از دهه ۱۹۹۰ کلید خورده است و در نهایت در سال ۱۹۹۱ در کنفرانس بین‌المللی آمارهای سفر و گردشگری

که در اتاوا برگزار شد، این نوع حساب‌ها به جامعه بین‌المللی پیشنهاد شد (سازمان جهانی گردشگری^۱، ۲۰۱۰).

استرالیا از ۱۹۹۶ با روش منطقه‌ای‌سازی حساب‌های اقماری گردشگری ملی، برای چندین منطقه خود اقدام به تهیه حساب‌های اقماری گردشگری منطقه‌ای کرده است و هر دو سال یک‌بار این حساب‌ها را تهیه می‌کند (کمیسون گردشگری جنوب استرالیا^۲، ۲۰۱۷؛ موسسه اقتصادی دلویت^۳، ۲۰۱۷). همچنین، کانادا از سال ۱۹۹۶ (دژاردین^۴، ۲۰۱۸) و دانمارک از سال ۲۰۰۰ (ژانگ^۵، ۲۰۰۵) با همین متدولوژی، حساب‌های اقماری گردشگری را برای چندین منطقه و ایالت از کشور خود تهیه کردند. با این وجود اکثر کشورها، مستقیماً اقدام به تهیه و برآورد حساب‌های اقماری گردشگری منطقه‌ای می‌کنند و منطقه‌ای‌سازی حساب‌های اقماری گردشگری ملی در آن کشورها کمتر صورت گرفته است. بطوریکه مستقیماً با تمرکز بر سطح منطقه‌ای و به صورت کاملاً آماری و مستقیم، حساب‌های اقماری گردشگری منطقه‌ای را تهیه و تدوین می‌کنند. از آن جمله می‌توان به کشور بلژیک (از سال ۲۰۰۸ و برای ایالت فلادرز=بروکسل^۶)، کشور اسپانیا (از سال ۲۰۰۰ برای ایالت‌های اندلس^۷، کاناریز^۸، کاستیا و لئون^۹، سرزمین باسک^{۱۰}، مادرید^{۱۱}) و کشور انگلستان (برای ایالت ولز^{۱۲} از سال ۲۰۰۰) اشاره کرد (موسسه آمار ملی^{۱۳} اسپانیا، ۲۰۰۴). همچنین کشورهای نروژ و فنلاند نیز به ترتیب از سال ۱۹۹۶ و ۲۰۰۲ تهیه حساب‌های اقماری گردشگری منطقه‌ای خود را آغاز نموده‌اند (کانتینن^{۱۴}، ۲۰۰۶). گزارش مختصر از جداول محاسبه شده توسط این کشورها در گزارش سازمان جهانی گردشگری در خصوص حساب‌های اقماری گردشگری منطقه‌ای آمده است^{۱۵}. پیشینه نظری و روش‌شناسی تهیه حساب‌های اقماری گردشگری در سطح دنیا را می‌توان در جدول ذیل خلاصه کرد:

1. The World Tourism Organization (UNWTO)
2. South Australian Tourism Commission
3. Deloitte Access Economics
4. Desjardins
5. Zhang
6. Flanders-Brussels
7. Andalusia
8. Canaries
9. Castile and Leon
10. Basque country
11. Madrid
12. Wales
13. National Statistics Institute
14. Kontinen

۱۵. رجوع شود به پیوست ۱ از گزارش Agustín Cañada (2013), Regional Tourism Satellite Account

جدول ۱: خلاصه‌ای از پیشینه تجربی و تحولات در روش‌شناسی تهیه حساب‌های اقماری گردشگری

سال	رخداد	دوره زمانی
۱۹۷۸	اولین راهنمای تهیه آمار و اطلاعات گردشگری منتشر شده توسط سازمان جهانی گردشگری	تهیه آمارهای گردشگری (پیش از بررسی و پیدایش حساب‌های اقماری گردشگری)
۱۹۸۴-۱۹۸۶	بررسی امکان‌سنجی حساب‌های اقماری گردشگری در کشور کانادا	همایش بین‌المللی آمار سفر و گردشگری در سال ۱۹۹۱ در اتاوا
۱۹۸۷	ارائه چارچوب پیشنهادی حساب‌های اقماری گردشگری توسط کانادا	
۱۹۹۱	پیشنهاد حساب‌های اقماری گردشگری توسط کانادا به همایش بین‌المللی آمارهای سفر و گردشگری در اتاوا	
۱۹۹۴	ارائه پیشنهاداتی توسط سازمان ملل متحد و سازمان جهانی گردشگری در بیست و هفتمین نشست کمیسیون آماری سازمان جهانی گردشگری	از همایش اتاوا (سال ۱۹۹۱) تا پذیرش حساب‌های اقماری گردشگری و ارائه چارچوب پیشنهادی سراسری به تمامی کشورها در سال ۲۰۰۰
۱۹۹۱	گردآوری و تجزیه و تحلیل حساب‌های اقتصادی توسط کشورهای عضو OECD برای نخستین بار	
۱۹۹۷	طرح پیشنهادات اولیه مبنی بر تهیه حساب‌های اقماری گردشگری توسط کمیته گردشگری OECD برای کشورهای عضو	
۱۹۹۴	ارائه نتایج اولیه حساب‌های اقماری گردشگری توسط کشور کانادا و شروع به کارگیری آن توسط کشورهای نظیر فرانسه، نیوزیلند، مکزیک، لهستان، نروژ، سنگاپور، سوئد و ایالات متحده آمریکا	
ژوئن ۱۹۹۹	برگزاری کنفرانس بین‌المللی انزو پاسی در ارتباط با سنجش اثرات اقتصادی گردشگری در تاپس (یکی از شهرهای فرانسه) که در آن از طرح حساب‌های اقماری گردشگری رونمایی شد و اصول آن به‌منظور ارائه به کمیته آمار سازمان ملل مورد پذیرش قرار گرفت.	
سپتامبر ۱۹۹۹	تشکیل کمیته مشترک از سوی OECD و سازمان جهانی گردشگری به‌منظور طراحی متدولوژیکی حساب‌های اقماری در تطابق با تصویبات کنفرانس انزو پاسی	
۲۰۰۰	ارائه سند «حساب‌های اقماری: چارچوب روش‌شناسی پیشنهادی ۲۰۰۰» توسط سازمان جهانی گردشگری بعد از توافق کمیته آمار سازمان ملل	
۲۰۰۱-۲۰۰۷	رشد کشورهای دارای حساب‌های اقماری گردشگری از ۴۴ به ۷۰ کشور	
۲۰۰۱	برگزاری کنفرانس در ونکوور، کلمبیا و کانادا توسط سازمان جهانی گردشگری به‌منظور افزایش اطلاعات کشور میزبان	
۲۰۰۵	برگزاری کنفرانس در آرژانتین، برزیل و پاراگوئه توسط سازمان جهانی گردشگری به‌منظور افزایش اطلاعات کشور میزبان	
۲۰۰۶-۲۰۰۷	بازنگری نشست‌های الکترونیکی در قالب کمیته گردشگری سازمان جهانی گردشگری، کارگاه بین‌المللی آمار گردشگری و گروه تخصصی آمار گردشگری سازمان ملل	
۲۰۰۸	بازنگری سند «حساب‌های اقماری: چارچوب روش‌شناسی پیشنهادی ۲۰۰۰» و ارائه سند جدید تحت عنوان «حساب‌های اقماری: چارچوب روش‌شناختی پیشنهادی ۲۰۰۸»	
۲۰۰۸	معرفی چارچوب تهیه حساب‌های اقماری گردشگری منطقه‌ای در استرالیا برای ایالت کوئینزلند ^۱	توسعه‌ها در چارچوب‌های منطقه‌ای از سال ۲۰۰۲ تا کنون
۲۰۱۳	تهیه چارچوب حساب‌های اقماری گردشگری منطقه‌ای توسط سازمان جهانی گردشگری	

منبع: زرن‌دیان و شالبافیان ۱۳۹۳، چمیت^۲ ۲۰۰۰؛ دیدزیک و شالسکا^۳ ۲۰۱۵

1. Queensland
2. Schmidt
3. Dziedzic & Skalska

۳. ساختار جداول حساب‌های اقماری گردشگری منطقه‌ای

چارچوب حساب‌های اقماری گردشگری مطرح شده در این پژوهش، مبتنی بر چارچوب توصیه‌شده توسط سازمان جهانی گردشگری در خصوص حساب‌های اقماری گردشگری^۱ است و براساس ساختار و شرایط اقتصاد ایران و استان خراسان رضوی، اصلاح شده است. چارچوب تدوین شده در اینجا، مشتمل بر آخرین منابع منتشره به لحاظ مفهومی و طراحی حساب‌های اقماری گردشگری است که در سطح بین‌المللی^۲ منتشر شده است. مقایسه TSA ملی و TSA منطقه‌ای در جدول ذیل، بصورت مفهومی ذکر شده است:

1. Tourism Satellite Account: Recommended Methodological Framework

۲. توسط سازمان‌هایی همچون اداره آمار جامعه اروپایی (Eurostat)، سازمان همکاری و توسعه اقتصادی (OECD) و سازمان جهانی گردشگری (UNWTO)

جدول ۲: مقایسه ساختار جدول مصرف گردشگری برای حساب‌های اقماری گردشگری ملی و منطقه‌ای

حساب‌های اقماری گردشگری منطقه‌ای				حساب‌های اقماری گردشگری ملی				
کل	قلمرو/محدوده‌ی جغرافیایی که مصرف/مخارج در آن صورت می‌گیرد		محل اقامت	کل	قلمرو/محدوده‌ی جغرافیایی که مصرف/مخارج در آن صورت می‌گیرد		محل اقامت	
	خارج از استان				قلمرو اقتصادی (استان مورد نظر)	سایر کشورها		قلمرو اقتصادی
	سایر کشورها	سایر استان‌ها						
مصرف گردشگری ملی	مصرف گردشگری برون مرزی - به سایر کشورها	مصرف گردشگری سایر استان‌ها	مصرف گردشگری داخلی	افراد مقیم در استان	مصرف گردشگری ملی	مصرف گردشگری برون مرزی (خروجی)	مصرف گردشگری داخلی	افراد مقیم در کشور
			مصرف گردشگری ورودی از سایر استان‌ها	افراد غیر مقیم در استان			مصرف گردشگری ورودی	افراد غیر مقیم
			مصرف گردشگری ورودی از سایر کشورها	سایر کشورها				
			مصرف گردشگری درون مرزی	کل			مصرف گردشگری درون مرزی	کل

منبع: کندا^۱ ۲۰۱۳

یادداشت: ساختار ترسیم شده در اینجا، جداول ۱ الی ۴ در حساب‌های اقماری گردشگری را در خود دارد که مقایسه‌ای بین سطح منطقه‌ای و سطح ملی است. لزومی به ایجاد جداول ۵ الی ۱۰ با تفکیک فوق نیست، اگرچه تدوین جداول TSA چند منطقه‌ای، می‌توان برخی از این جداول را مشابه جداول فوق (جداول مصرف) تمایز بین سایر استان‌ها و سایر کشورها قائل شد.

پرتال جامع علوم انسانی

حساب‌های اقماری گردشگری منطقه‌ای (RTSA) همانند حساب‌های اقماری گردشگری ملی (TSA) شامل مجموعه‌ای از ده جدول مرتبط با هم است که سازگاری کاملی با جداول عرضه و مصرف مناطق (کشور یا استان یا شهر هدف) دارند تا تعادل اقتصاد عمومی کالاها و خدمات و حساب‌های تولید تولیدکنندگان طبق نظام حساب‌های منطقه‌ای را تشریح کنند.^۱ این حساب‌ها و تهیه آن‌ها، متفاوت از سایر روش‌های متداول برآورد سهم اقتصادی یا اثرات گردشگری (مانند مدل‌های سودآوری اقتصادی گردشگری یکپارچه، مدل‌های تأثیر سفر منطقه‌ای، مدل‌های تعادل عمومی محاسبه‌پذیر، مدل‌های داده-ستانده) است. حساب‌های اقماری گردشگری، با استفاده از مشاهدات آماری سازمان‌یافته و سازگار در قالب حساب‌ها، سهم بازدیدکنندگان در اقتصاد یک کشور/منطقه را ثبت می‌کند. حساب‌های اقماری گردشگری لزوماً با سیستم محاسبه مخارج بازدیدکنندگان آغاز می‌شوند که برخی اوقات مؤلفه‌های مدل شده هستند (کالائی و دهقان شور کلند، ۱۳۹۶؛ ژانگ، ۲۰۱۸). پنج هم افزوده^۲ که به‌منظور قابل‌مقایسه بودن با هم افزوده‌های اقتصاد کلان که بیانگر وضعیت کل اقتصاد است، تعریف و اندازه‌گیری می‌شوند، در ذیل تعریف می‌شوند:

- **مخارج گردشگری داخلی:** مبلغی است که به‌منظور اکتساب کالاها و خدمات برای/در سفرهای گردشگری پرداخت می‌شود که در آن، واژه «داخلی»^۳ بر قرار گرفتن در داخل استان موردنظر، دلالت دارد.

- **مصرف گردشگری داخلی:** برابر است با مخارج گردشگری داخلی به اضافه مصرف منتسب به اقامتگاه تعطیلات، تعویض موقت محل‌های سکونت برای اهداف تعطیلاتی، خالص هزینه‌هایی که میزبان‌ها از بازدیدکنندگان در خانه‌هایشان دریافت می‌کنند، کمک‌هزینه حمل‌ونقل و مسکن ارائه شده توسط کارفرمایان و تأمین مالی دولت به‌منظور ارائه برخی خدمات غیربازاری برای بازدیدکنندگان مانند تحصیلات و عرضه خدمات تفریحی.

- **ارزش‌افزوده ناخالص صنایع گردشگری:** ارزش ستانده فعالیت‌های (صنایع) تولیدی منهای ارزش نهاده‌های خریداری شده از فعالیت‌های تولیدی دیگر برای مجموعه‌ای از صنایع که موضوع فعالیت اصلی آن‌ها فعالیت‌هایی با مشخصات گردشگری است (که صنایع گردشگری نامیده می‌شود).

- **ارزش‌افزوده ناخالص مستقیم گردشگری:** در مقابل ارزش‌افزوده ناخالص صنایع گردشگری، این هم افزوده، ارزش‌افزوده ناخالص تولید شده توسط تمام صنایعی است که تنها در واکنش به مصرف گردشگری داخلی هستند.

۱. در اینجا، مصرف/مخارج گردشگری به تفکیک سایر استان‌ها و کشورها، در قالب همان عنوان عمومی و مرسوم که در جداول ملی ذکر شده است، آمده است. در واقع افراد غیرمقیم استان و قلمرو جغرافیایی خارج از استان (سایر استان‌ها و کشورها) به‌صورت متمایز اما در یک جدول باید قرار گیرد.

2. Aggregation

3. Domestic

- **تولید ناخالص گردشگری داخلی:** سهم فعالیت‌های گردشگری از تولید ناخالص داخلی کشور یا ارزش افزوده ناخالص مستقیم گردشگری به اضافه خالص مالیات بر تولید و واردات به قیمت‌های خریداران.

در ذیل، توضیحات مختصری به تفکیک برای هر یک از جداول حساب‌های اقماری گردشگری منطقه‌ای آمده است. این جداول، مطابق جداول تدوین شده توسط سازمان جهانی گردشگری و براساس تطابق آن با کدهای آیسیک منتشر شده در ایران است:

جدول ۱: عبارت است از هزینه‌ای که مسافران در طی سفر خود به منظور دستیابی به کالاها و خدمات در استان، صرف می‌کنند. این جدول متمرکز بر گردشگری درون‌مرزی^۱ است (مرزهای جغرافیایی استان).

جدول ۲: عبارت است از هزینه‌هایی که مسافران محلی صرف می‌کنند و لذا بر گردشگری داخلی متمرکز است. این جدول، می‌تواند برحسب نوع سفر نیز شکسته شود. مخارج گردشگری داخلی نه تنها مخارج بازدیدکنندگان سفرهای داخلی، بلکه همچنین مخارج داخل اقتصاد استان موردبررسی را که سفرهای برون‌مرزی^۲ از آن رخ می‌دهد دربر می‌گیرد.

جدول ۳: هزینه‌هایی است که مسافران برون‌مرزی صرف می‌کنند و مشتمل بر کالا/خدمات مصرفی ساکنان در سفرهای خارجی است و از تأمین‌کنندگان غیرمقیم به دست می‌آید^۳. این مخارج از بازدیدکنندگان مقیم در خارج از قلمرو اقتصادی موردبررسی به دست می‌آید. البته مصرف کالا/خدمات (خرید اینترنت، حمل‌ونقل و خدمات فراهم شده برای افراد غیرمقیم) مربوط به تأمین‌کنندگان غیرمقیم همچنین می‌تواند به وسیله ساکنین در سفرهای داخل قلمرو اقتصادی (استان موردنظر) به دست آید.

جدول ۴: دو مفهوم «مخارج گردشگری داخلی» و «مخارج گردشگری درون‌مرزی» را در خود دارد (جداول ۱ و ۲) و ترکیبات دیگری از مصرف گردشگری را نیز شامل می‌شود. این مخارج و ترکیبات دیگر، عبارتند از:

- مخارج ناشی از اقامت در محلی که به خود فرد تعلق دارد، مانند اقامت در خانه‌های دوم (این هزینه، شامل هزینه اقامت نیز است، به‌عنوان مثال هزینه شارژ برای خانه‌های تعطیلاتی/مشارکت زمانی^۴)
- هزینه کرد دولت و برخی از سازمان‌های غیرانتفاعی برای ارائه خدمات آموزشی و تفریحی نظیر تقبل بخشی از هزینه‌های موزه، هنرهای نمایشی، آموزش‌های کوتاه‌مدت و خدمات پزشکی کوتاه‌مدت (به‌جز مواردی که بایستی بازپرداخت این هزینه‌ها توسط بازدیدکنندگان صورت گیرد).

1. Internal

2. outbound

۳. در RTSA، ارجح است که گردشگران برون‌مرزی به دو دسته‌ی گردشگران وارد شده به سایر استان‌ها و گردشگران خارج شده از کشور، شکسته شود.

4. time sharing

- دیگر موارد مصرفی که پیش‌ازاین در نظر گرفته نشده‌اند (مثل خدماتی که ممکن است بازدیدکنندگان دریافت ولی به ازای آن بهایی را نپردازند) از قبیل هزینه‌های مربوط به کمپ‌ها یا استراحتگاه‌هایی که توسط کارفرمایان برای حمایت از کارکنان خود انجام می‌دهند.

جدول ۵: ارزش افزوده ناخالص صنایع گردشگری، شامل مجموع ارزش افزوده ناخالص مؤسسات مختلف فعال در زمینه گردشگری است. ارزش افزوده ناخالص مستقیم گردشگری بیانگر آن دسته از ارزش افزوده صنایع گردشگری است که در پاسخ به مصرف داخلی گردشگری بوده‌اند. به‌عنوان مثال، یک رستوران ممکن است که هم به مسافران و هم به مردم محلی خدمت‌رسانی کند، در ارزش افزوده ناخالص صنایع گردشگری، رستوران به‌عنوان یک بنگاه گردشگری در نظر گرفته شده و کل ارزش افزوده آن مدنظر قرار می‌گیرد ولی در احتساب ارزش افزوده ناخالص مستقیم گردشگری تنها آن بخشی از ارزش افزوده رستوران مدنظر است که برای برآوردن نیاز مسافران و نه مردم محلی صرف شده باشد.

جدول ۶: ارزش افزوده ناخالص مستقیم گردشگری (TDGVA)^۱ و تولید ناخالص داخلی مستقیم گردشگری (TDGDP)^۲ است. این جدول، عرضه را در مقابل تقاضا قرار می‌دهد. از این‌رو، معمولاً به‌عنوان قلب حساب‌های اقماری گردشگری نیز خوانده می‌شود. جدول ۶، تلفیقی از مصرف گردشگری درون‌مرزی با عرضه داخلی است.

جدول ۷: اشتغال مستقیم گردشگری را بیان می‌کند. میانگینی از مشاغل موجود در صنعت گردشگری را برحسب جنسیت و وضعیت اشتغال ارائه می‌دهد. در واقع این جدول، بیانگر اشتغال در صنایع گردشگری است که به دلیل اهمیت استراتژیک گردشگری در توسعه سیاست‌گذاری اشتغال، بسیار حائز اهمیت است.

جدول ۸: شاخص سرمایه ثابت ناخالص گردشگری را نشان می‌دهد که در آن، سرمایه‌گذاری ثابت ناخالص گردشگری، مجموعه‌ای از سه جزء: دارایی‌های ثابت خاص گردشگری، سرمایه‌گذاری صنایع گردشگری در دارایی‌های ثابت غیرگردشگری، زیرساخت‌های مرتبط با گردشگری؛ است.

جدول ۹: مصرف تجمعی گردشگری، مجموع مخارج صرف شده توسط دولت در حمایت از صنعت گردشگری است. نظیر هزینه‌های تبلیغات، اطلاع‌رسانی به مسافران، خدمات آموزشی. متغیرهای این جدول براساس سند طبقه‌بندی محصولات مرکزی (CPC) تعریف شده‌اند.

جدول ۱۰: مجموعه‌ای است از اطلاعات غیرپولی نظیر: شمار سفرها برحسب نوع سفر، نوع بازدیدکنندگان و مدت اقامت آن‌ها. شاخص‌های فیزیکی مرتبط با اقامتگاه، نوع وسیله نقلیه مورد استفاده و درنهایت شمار و اندازه مؤسسات مرتبط با صنعت گردشگری. در واقع این جدول مشتمل بر شاخص‌های کمی است که از یکسو در ارتباط با جداول پیشین بوده و از سوی دیگر در تفسیر اطلاعات غیرپولی از اهمیت برخوردار است. هر کشوری، شاخص‌های گاهاً متفاوتی را در این جدول قرار می‌دهد.

1. Tourism Direct Gross Value Added

2. Tourism Direct Gross Domestic Product

جداول ده گانه فوق، هم می‌تواند به قیمت ثابت و هم می‌تواند به قیمت‌های جاری تهیه گردد و همچنین می‌تواند به ارزش‌های پول ملی یا ارزش‌های پول بین‌المللی استاندارد بیان گردد.

۴. تحلیل منابع داده‌ای

- در تهیه آمار گردشگری و تهیه حساب‌های اقماری گردشگری، می‌بایست چهار ملاک و ویژگی بسیار مهم را مدنظر داشت. این چهار ویژگی، بر اساس توصیه‌های سازمان جهانی گردشگری عبارتند از:
- منابع آماری باید قابل اعتماد باشد (به طوری که هم گردشگران و هم تولیدکنندگان و عرضه‌کنندگان کالا و خدمات در آن رصد شده و دیده شوند)؛
  - مشاهدات باید به صورت آماری و به طور مداوم تولید شوند که مرکب از برآوردهای الگو/استاندارد^۱ با استفاده از شاخص‌هایی برای بهبود نتایج است؛
  - داده‌های یک منطقه بایستی در طول زمان قابل مقایسه باشد (به شیوه یکسانی تولید شوند)، قابلیت مقایسه با مناطق دیگر و همچنین قابلیت مقایسه با سایر حوزه‌های فعالیت اقتصادی^۲ را داشته باشند؛
  - بایستی در سطح داخلی (محیط داخل کشور/منطقه) و با چارچوب‌های اقتصاد کلان که در سطح بین‌المللی به رسمیت شناخته شده است، سازگار باشند؛

۴-۱. منابع آماری RTSA (رویکرد بین‌المللی و استاندارد)

هر منطقه بسته به شرایط داخلی، سطح و نوع داده‌های مختلفی که توسط نهادهای عمومی و خصوصی آن کشور گردآوری می‌شود، گاهی از منابع داده‌ای متفاوتی برای تهیه RTSA داخلی خود استفاده می‌کنند. منابع داده‌ای موردنیاز برای تهیه RTSA، قابل تقسیم به دو دسته کلی هستند. نخست، داده‌های ثبتي و منتشر شده که توسط بخش‌های مختلفی (عمومی و خصوصی) تهیه شده و بایستی از آن‌ها اخذ گردد. دوم، داده‌هایی که بایستی به‌طور خاص و به صورت پیمایش رسمی در سطح کشور/منطقه صورت گیرد (شاه^۳، ۲۰۱۶). نیاز به منابع داده‌ای جدید، بسیار مهم و برجسته است و بخصوص برای بخش گردشگری از اهمیت بالایی برخوردار است. منابع داده‌ای، بایستی هم طرف عرضه و هم طرف تقاضای گردشگری را دربر گیرد و در کنار آن، منابع داده‌ای دستگاه‌های اجرایی و داده‌های حاصل از مطالعات مختلف که تحت عنوان مطالعات «غیررسمی» نامیده می‌شوند نیز گردآوری شوند. برخی از منابع داده‌ای برای تهیه بیش از یک جدول استفاده می‌شوند و برخی از این منابع فقط در تهیه یک جدول RTSA به کار می‌روند (پندی و سینق^۴، ۲۰۱۳).

1. Benchmark

۲. مثلاً حساب‌های منطقه‌ای و حسابداری اقتصادی در سطح ملی یا جداول داده-ستانده

3. Shah

4. Pandey & Singh

از منظر جامعه هدف در تهیه آمار گردشگری، منابع داده‌ای را می‌توان به چهار دسته تقسیم کرد. نخست، داده‌های مبتنی بر خانوار/بازدیدکنندگان؛ دوم، داده‌های مبتنی بر صنعت/تأمین‌کنندگان؛ سوم، سایر داده‌های مناسب (از جمله داده‌های اکتسابی از سازمان‌ها و مراکز تحقیقاتی و ...؛ و چهارم، تخمین تفصیلی مرتبط با تهیه جداول چارچوب متدولوژیکی توصیه‌شده مرجع در حساب‌های اقماری گردشگری (TSA). همچنین، آمارهای به‌دست‌آمده از طریق پرسشنامه نیز به موارد فوق بایستی افزوده شود.

– منابع داده‌ای مربوط به بازدیدکنندگان یا خانوارها

آمارگیری از خانوار: آمارهای گردشگری (شامل ظرفیت <تأسیسات اقامتی، تعداد تخت‌ها> و استفاده از آن‌ها <مخارج ورودها/شب اقامت‌ها>) اصولاً مبتنی هستند بر داده‌های به‌دست‌آمده از دستورالعمل تهیه داده‌های گردشگری (DTS)^۱ که متدولوژی خاص خود را دارد. این داده‌ها تنها مربوط به شب اقامت بازدیدکنندگان است. در اکثر کشورها، برای برآورد فعالیت‌های بازدیدکنندگان با سفر یک روزه، پیمایش‌هایی انجام می‌گیرد که داده‌های بازدیدکنندگان یک روزه ورودی^۲، بازدیدکنندگان یک روزه داخلی و بازدیدکنندگان یک روزه خروجی از منطقه را به دست آورند.

در بررسی و تهیه داده‌های سمت تقاضای گردشگری که به مخارج مصرفی مرتبط است، منابع داده‌ای عموماً ریشه در پیمایش‌ها از بازدیدکنندگان و خانوار دارد. در اکثر کشورها، پیمایش از بازدیدکنندگان در مسیر بازدید یا مستقیماً در مقصد انجام می‌گیرد که اطلاعات کمی و کیفی در خصوص گردشگری داخلی و ورودی به کشور به دست خواهد داد. برای اطلاعات مربوط به گردشگران خروجی از منطقه، پیمایش خانوار مفیدترین ابزار محسوب می‌گردد.

پیمایش در نقاط مرزی ورودی/خروجی: پیمایش‌ها در نقاط مرزی، برای برآورد مخارج بازدیدکنندگان بین‌المللی مناسب هستند. این نوع پیمایش‌ها می‌توانند برای کسب اطلاعات در خصوص مخارج بازدیدکنندگان خارجی زمانی که آن‌ها در حال خروج از کشور هستند یا برای کسب اطلاعات در خصوص مخارج بازدیدکنندگان بین‌المللی داخلی زمانی که آن‌ها به کشور بازمی‌گردند انجام شود. مصاحبه/پرسشنامه یا هنگام انجام کنترل^۳ مرزی و یا از طریق برقراری ارتباط با گردشگران بین‌المللی در مرزهای کشور/منطقه هدف، صورت می‌گیرد. اگرچه منابع جایگزینی از قبیل تراز پرداخت‌ها در کشورهای همجوار می‌تواند مبنای تعیین مخارج بازدیدکنندگان بین‌المللی در کشور/منطقه باشد.

پیمایش در مراکز اقامتی (سؤال از مهمانان): با در نظر گرفتن کل هزینه‌های مصرفی بازدیدکنندگان، انجام سؤال در مراکز اقامتی این امکان را به دست می‌دهد تا برخی اطلاعات مربوط به مخارج سرانه یا مخارج به ازای هر سفر محاسبه شود، که ممکن است مستقیماً استفاده شده یا در

---

1. Diploma in Tourism Studies
2. Inbound
3. control procedures

داده‌های ورودی مورد استفاده قرار گیرد. این روش، شامل گردآوری مجموعه‌ای از داده‌ها از نمونه‌ای از اقامتگاه‌های گردشگری در یک کشور است. دو رویکرد برای این روش اکتساب داده‌ها قابل تمیز است:

- مصاحبه با مسافران اقامتگاه‌های منتخب در آن اقامتگاه خاص (بر طبق سهم از شب اقامت آن‌ها)
- دادن پرسشنامه به مسافرین منتخب برای تکمیل و بازگرداندن آن پس از آنکه آن‌ها سفرشان را تمام کردند.

پیمایش‌ها از طریق وسایل حمل‌ونقل درون مرزی و مکان‌های محبوب بازدیدکنندگان: مشابه با روش مربوط به آمارگیری از تأسیسات اقامتی گردشگران، وسایل حمل‌ونقل مسافر نیز ملاکی برای گردآوری آمار گردشگری به طوری که برای بازدیدکنندگان غیرمقیم در محل‌های ورود یا و خروج از حامل‌های بین‌المللی، بازدیدکنندگان مقیم که در حال خروج یا ورود به حامل‌های بین‌المللی هستند، و بازدیدکنندگان مقیم و بازدیدکنندگان درون مرزی غیرمقیم (ورودی بین‌المللی) که در حال سفر به حامل‌های داخلی هستند، استفاده می‌شود. این آمارگیری، در نقاط و مکان‌هایی انجام می‌شود که بیشترین سهم تردد بازدیدکنندگان در آنجاست از قبیل ترمینال‌ها، جاذبه‌های گردشگری، پارک‌های طبیعی، مناطق ساحلی یا مراکز بزرگ خرید در مقاصد گردشگری.

- منابع داده‌ای مبتنی بر صنعت

جدای از منابع داده‌ای مبتنی بر خانوار و افراد، برای تکمیل جداول شماره ۵ و از ۶ RTSA لازم است اطلاعات طرف عرضه یا اطلاعات مبتنی بر صنعت نیز گردآوری شوند.

حساب‌های منطقه‌ای: استفاده از تمامی داده‌های مربوط به حساب‌های منطقه‌ای در تهیه RTSA ضروری است. زیرا RTSA به صورت قاعده‌مند و روش‌شناسی، مبتنی بر داده‌های حساب‌های منطقه‌ای است. البته داده‌های منتشر شده در منطقه‌ای، ممکن است بیش از حد تجمعی و کلان باشد در حالی که برای تهیه RTSA به داده‌های تفصیلی‌تر و جزئی‌تری مربوط به صنایع نیاز باشد. حداقل، تولید منطقه‌ای (خالص و ناخالص) با کدهای ۲ و ۳ رقمی آیسیک و محاسبات داخلی مرتبط با یارانه‌ها و مالیات‌های غیرمستقیم قابل حصول از این حساب‌هاست.

حساب درآمد و حساب تولید: آمارهای حساب درآمد و حساب تولید (NIPA)، داده‌های کلیدی هستند که قابلیت مقایسه را به عنوان نوعی از «داده‌های پایه» فراهم می‌آورند. این داده‌ها دو مفهوم ذیل را در خود دارند:

- ستانده ناخالص و ستانده خالص برحسب کدهای دو و سه رقمی آیسیک، و
- محاسبات داخلی مرتبط با مالیات و یارانه غیرمستقیم

جداول داده-ستانده (IO) منطقه‌ای: ماتریس ساخت در جداول داده-ستانده، برای تهیه جدول شماره ۵ RTSA به‌عنوان یک منبع کلیدی اطلاعاتی گفته می‌شود. این ماتریس، بر حساب‌های تولید در منطقه مبتنی است. اما مشکل در اینجاست که جداول داده-ستانده به‌صورت سالانه تهیه نمی‌شوند. **داده‌های آمار بازرگانی و خدمات:** سرشماری یا پیمایش نمونه‌ای مرتبط با بازرگانی و کسب‌وکار، صنعت خدمات را نیز دربر می‌گیرد (فعالیت‌هایی همچون هتل و حمل‌ونقل)، بنابراین مفیدترین اطلاعات را برای اهداف RTSA به دست خواهد داد (اهدافی از جمله تولید، گردش مالی، افراد شاغل). در ایران در سطح ملی و به‌صورت کلان، این حساب‌ها گردآوری می‌شود اما در سطح منطقه‌ای این حساب‌ها هنوز تهیه نشده است. سال ۱۳۹۷ اولین سالی است که در سطح ملی، پیمایش جامع بازرگانی و خدمات توسط مرکز آمار ایران انجام گرفته است که تاکنون هنوز آمار آن منتشر نشده است.

دستورالعمل آمارهای گردشگری (DTS): بر طبق تعریف DTS، داده‌ها و اطلاعات مبتنی بر صنایع/خدمات، ظرفیت تأسیسات گردشگری (تعداد اتاق و تعداد تخت) و جریان مسافر (تعداد ورودی و شب اقامت آن‌ها) قابل اکتساب است. البته DTS اطلاعات مفیدی برای طرف عرضه جداول RTSA و داده‌های مالی (ستانده و حجم معاملات)، به‌دست نمی‌دهد و تنها روی اقامتگاه‌های گردشگری یا هر صنعت دیگر وابسته به بخش گردشگری اطلاعاتی در اختیار می‌گذارد (سازمان جهانی گردشگری، ۲۰۱۶).

آمارهای بازرگانی و کسب‌وکار مقطعی: برخی اطلاعات به‌صورت مقطعی/موردی برای برخی بخش‌های اقتصادی تهیه می‌شود که می‌تواند در تهیه RTSA مفید باشد. از جمله تجارت ریلی و بخش ساختمان. در ایران، سالنامه حمل‌ونقل جاده‌ای، سالنامه حمل‌ونقل ریلی و سالنامه حمل‌ونقل هوایی، از جمله مهم‌ترین اطلاعات مفید در این خصوص به‌شمار می‌روند.

- سایر منابع آماری

سرشماری نفوس و مسکن: اطلاعات مربوط به منازل دوم یا منازل تابستانه را می‌توان از سرشماری نفوس و مسکن به‌دست آورد.

آمارهای امنیت اجتماعی: اطلاعات مربوط به هزینه‌کرد برای درمان^۱ که شامل هزینه برای توانبخشی پزشکی و بهبود سلامت و پیشگیری از بیماری‌ها است را می‌توان براساس داده‌های امنیت اجتماعی برآورد کرد. سایر داده‌ها از جمله مخارج اقامت شبانه در تأسیسات درمانی و سلامتی، در برآورد مقدار کل هزینه درمان می‌تواند استفاده شود.

آمارهای حمل‌ونقل: این نوع آمارها تمامی انواع حمل‌ونقل مسافر را دربر می‌گیرد (اتوبوس، مینی‌بوس، هوایی، ریلی و فعالان عرصه خدمات‌رسانی در بخش حمل‌ونقل، تعداد اتوبوس‌ها و ...). به‌جز این موارد،

۱. expenditure for cures

دریافتی‌ها از منابع درآمدی دیگر مانند تعمیرات، تبلیغات و فروش سوخت، مواد غذایی، نوشیدنی‌ها و سایر کالاها ممکن است به‌طور جداگانه شناسایی شود.

سایر منابع داده‌ای سازمانی: تنوعی از داده‌های سازمانی در سطح دستگاه‌های مختلف و مرتبط با حوزه گردشگری وجود دارد که تهیه آن‌ها می‌تواند برای ساخت RTSA مفید باشد.

در مجموع، نتایج فوق را می‌توان در جدول ذیل خلاصه کرد:

جدول ۳: تلفیق اولیه و ابتدایی منابع داده‌ها با هدف تهیه و تکمیل جداول RTSA

منابع داده‌ای	جدول
<ul style="list-style-type: none"> ▪ داده‌های تفصیلی حاصل از آمار «تراز پرداخت‌ها» ▪ پیمایش مخارج گردشگری با کمک تعدیلات در جداول ساخت و جذب ▪ داده‌های مرکز تحقیقات گردشگری و سایر مراکز تحقیقاتی/پژوهشی حوزه گردشگری ▪ داده‌های اکتسابی از خطوط هوایی (ایرلاین‌ها) و فرودگاه‌ها ▪ داده‌های اکتسابی از دانشگاه‌ها و مطالعات دانشجویی و علمی دانشگاهی (مثلاً مطالعه‌ی آهنگری و قیاسی، ۱۳۹۸) 	<p>جدول ۱.</p> <p>مخارج گردشگری ورودی به منطقه برحسب محصولات/خدمات و دسته‌بندی بازدیدکنندگان</p>
<ul style="list-style-type: none"> ▪ داده‌های تفصیلی از طرح آمارگیری هزینه-درآمد خانوار و مخارج مصرف نهایی خانوار ▪ پیمایش از خانوار ▪ پیمایشی که توسط سازمان گردشگری در برخی کشورها/مناطق در خصوص بازدیدکنندگان داخلی انجام می‌شود. ▪ اطلاعات مربوط به مالیات بر ارزش افزوده ثبتی (که گاهاً فقط برای رستوران‌ها و خدمات اجاره خودرو استفاده می‌شود) ▪ آمارهای اقامت (که فقط برای اقامت و رستوران استفاده می‌شود) ▪ پیمایش که از مهمانان در محل اقامت انجام می‌شود ▪ داده‌های دریافتی از خطوط هوایی (ایرلاین‌ها) و فرودگاه‌ها ▪ داده‌های مأخوذه از شرکت‌های اجاره‌دهنده خودرو و خدمات مسافری ▪ داده‌های استخراجی از گزارش منتشره در خصوص گردشگری توسط سیستم حمل‌ونقل و پایانه‌های منطقه (که تنها برای حمل‌ونقل جاده‌ای مسافر استفاده می‌شود) 	<p>جدول ۲.</p> <p>مخارج گردشگری داخلی برحسب محصولات/خدمات</p>
<ul style="list-style-type: none"> ▪ آمار اخذ شده از تراز پرداخت‌ها ▪ پیمایش مخارج گردشگری داخلی به تفصیل ▪ پیمایش در مرزها 	<p>جدول ۳.</p> <p>مخارج گردشگری برون مرزی برحسب محصولات/خدمات</p>

<ul style="list-style-type: none"> ▪ جداول ساخت و جذب ▪ تراز پرداخت‌ها ▪ داده‌های تفصیلی حاصل از طرح آمارگیری از هزینه-درآمد خانوار ▪ داده‌های اکتسابی از مقامات و مدیران بخش مالی (که در برخی کشورها، مستقل از وزارت دارایی و امور اقتصادی است) ▪ حساب‌های سازمانی ثبتي ▪ حساب‌های مالی و منطقه‌ای (در خصوص کمک‌هزینه‌ها(مستمری)(فوق‌العاده)(حمایت‌های مالی)(ی سفر و اجاره مسکن برای منازل تابستانی) ▪ اداره درآمد داخلی (تخفیفات و یارانه‌ها برای کمک‌هزینه سفر) ▪ پیمایش سفر در سال‌های مختلف (پیمایش طرف تقاضا در میان گردشگران داخلی) ▪ داده‌های اکتسابی از فرودگاه‌های کشور/منطقه (تعداد مسافران در فرودگاه‌های کشور/منطقه) 	<p style="text-align: center;">جدول ۴.</p> <p style="text-align: center;">مصرف گردشگری درون مرزی برحسب محصولات/خدمات</p>
<ul style="list-style-type: none"> ▪ حساب‌های ملی (بطور خاص حساب تولید) ▪ جداول ساخت و جذب ▪ حساب‌های سازمانی ثبت شده ▪ داده‌های حساب‌های مالی در مورد سوبسید (یارانه‌ها) ▪ داده‌های اکتسابی از شرکت‌های کشتیرانی و اداره راه و ترابری (سازمان حمل‌ونقل و پایانه‌ها) و فرودگاهی و ریلی ▪ پیمایش از تأسیسات گردشگری 	<p style="text-align: center;">جدول ۵.</p> <p style="text-align: center;">حساب‌های تولید صنایع گردشگری و سایر صنایع (به قیمت پایه)</p>
<ul style="list-style-type: none"> ▪ حساب‌های ملی ▪ جداول ساخت و جذب ▪ حساب‌های سازمانی ثبت شده ▪ پیمایش از تأسیسات گردشگری ▪ سایر داده‌های حساب‌های ملی (مثل مالیات‌ها، یارانه‌ها) ▪ داده‌های درخواستی از شرکت‌های کشتیرانی و اداره حمل‌ونقل و پایانه‌ها 	<p style="text-align: center;">جدول ۶.</p> <p style="text-align: center;">عرضه داخلی و مصرف گردشگری داخلی (به قیمت خریدار)</p>

<ul style="list-style-type: none"> ▪ آمارگیری از نیروی کار توسط مرکز آمار 	<p>جدول ۷. اشتغال در صنایع/خدمات گردشگری</p>
<ul style="list-style-type: none"> ▪ جداول داده-ستانده، پیمایش، اطلاعات ثبتی دستگاهی و برآوردهای مربوطه 	<p>جدول ۸. تشکیل سرمایه ناخالص ثابت</p>
<ul style="list-style-type: none"> ▪ بودجه دولت 	<p>جدول ۹. مصرف جمعی</p>
<ul style="list-style-type: none"> ▪ آمارهای اقامت (تعداد شب اقامت و نفر شب اقامت، ظرفیت‌ها و نرخ اشغال واحدهای اقامتی) منتشر شده توسط نهادهای مرتبط (سازمان گردشگری/اتحادیه‌ها و ..) ▪ آمار شمارش شده گردشگران خارجی توسط دفتر/اداره/سازمان گردشگری ▪ داده‌های مرکز تحقیقات/پژوهشکده گردشگری در تعداد مسافران برحسب نوع وسیله سفر یا شکل‌های دیگر ▪ داده‌های اکتسابی از فرودگاه‌های کشور (تغییرات در پروازهایی که طبق برنامه‌ریزی پرواز کرده‌اند و پروازهایی که خارج از برنامه‌ریزی پرواز داشته‌اند)/منطقه ▪ داده‌های ثبت شده در خصوص تعداد منازل تابستانی 	<p>جدول ۱۰. نماگرهای غیرپولی (از قبیل: تعداد سفر و شب اقامت برحسب نوع گردشگری و دسته‌بندی بازدیدکنندگان؛ تعداد ورودی‌های بین‌المللی برحسب نوع وسیله حمل‌ونقل؛ تعداد تأسیسات و ظرفیت برحسب نوع اقامت)</p>

منبع: یافته‌های تحقیق، رضایی ۱۳۹۰، کندا، ۲۰۱۳، بلاکلند ۲۰۱۳

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

۴-۲. منابع آماری اطلاعات گردشگری (در ایران و خراسان رضوی)

منابع و کانال‌های دریافت اطلاعات آماری مربوط به گردشگران و بازدیدکنندگان برای تهیه RTSA بر اساس منابع داده‌ای ملی و استان خراسان رضوی به شرح ذیل می‌باشند:

← تعداد گردشگران

مرکز آمار ایران: با انجام طرح آمارگیری از گردشگران داخلی و آمارگیری از گردشگران ورودی (از سال ۱۳۸۷) که براساس آمارگیری از مبدأ است، اطلاعات مربوط به تعداد گردشگران و نفر شب اقامت و تعداد سفرهای انجام شده، منتشر می‌شود. این اطلاعات از سال ۱۳۹۰ به‌طور ثابت هر ساله (به‌جز سال ۱۳۹۴) در تیرماه برای کسب اطلاعات مربوط به فصل بهار و در مهرماه برای کسب اطلاعات مربوط به فصل تابستان انجام شده است. این اطلاعات، بخشی از اقداماتی است که برای تهیه حساب‌های اقماری گردشگری صورت گرفته است. تنها اطلاعاتی که در سطح استانی منتشر می‌شود، مربوط به تعداد بازدیدکنندگان، تعداد سفر و نفر شب اقامت است. اطلاعات مربوط به نوع سفر، هدف سفر، وسیله سفر و میزان هزینه‌کرد بازدیدکنندگان به تفکیک شهرستان مقصد و بازدید شده در این طرح جمع‌آوری می‌شود اما این اطلاعات به دلیل بهینه نبودن اطلاعات در سطح استانی به‌منظور انتشار آن، توسط مرکز آمار منتشر نمی‌شود.

حمل‌ونقل جاده‌ای: با استفاده از نصب دوربین‌های ترددشمار در مسیرهای اصلی جاده‌ای ورودی به استان^۱، همچنین با استفاده از سنسورهایی در کف جاده نصب شده و براساس اندازه ماشین، خودروهای شخصی و وسایل سنگین امکان تعیین تعداد وسایل نقلیه جاده‌ای ورودی به استان را فراهم می‌سازد. سپس با نمونه‌گیری که از خودروهای ورودی گرفته می‌شود، پلاک‌های متعلق به استان بلاک شده و سایر پلاک‌ها محاسبه می‌شود. به ازای هر خودرو سواری ورودی ۲٫۵ نفر و همچنین به ازای هر اتوبوس ۳۵ الی ۴۰ نفر گردشگر در نظر گرفته می‌شود. اطلاعات حمل‌ونقل جاده‌ای، تنها تعداد ورودی بازدیدکنندگان به استان یا خروجی از استان را البته به‌صورت برآوردی و نادقیق ارائه می‌دهد و سایر اطلاعات مرتبط با حساب‌های اقماری گردشگری استانی در آن قابل استخراج نیست.

حمل‌ونقل ریلی: با دریافت اطلاعات از اداره کل راه‌آهن خراسان در خصوص تعداد رام قطارهای مسافربری ورودی به استان و با در نظر گرفتن میانگین هر رام قطار ۶۲ درصد تکمیل ظرفیت، مسافران ورودی به استان از طریق حمل‌ونقل ریلی تعیین می‌شوند. اطلاعات حمل‌ونقل ریلی نیز مشابه حمل‌ونقل جاده‌ای، تنها به‌صورت برآوردی و نادقیق و البته فقط برای شاخص تعداد بازدیدکنندگان اطلاعاتی را به دست می‌دهد.

۱. که برای استان خراسان رضوی، این دوربین‌ها در ۶ مرز ورودی {فردوس به بجستان، فردوس به گناباد، بیرجند به گناباد، داورزن به سبزوار، اسفراین به سبزوار، فاروج به قوچان} نصب شده است و البته دوربین‌های ترددشمار نیز توسط شهرداری مشهد نصب شده است.

حمل‌ونقل هوایی: با دریافت اطلاعات از تعداد پروازهای ورودی به استان و با در نظر گرفتن ۵۲ درصد تکمیل ظرفیت هواپیما، تعداد مسافران ورودی به استان با از طریق حمل‌ونقل هوایی تعیین می‌شوند. اطلاعات حمل‌ونقل هوایی نیز مشابه دو نوع دیگر حمل‌ونقل است و بسیاری از نیازهای اطلاعاتی بازدیدکنندگان مرتبط با حساب‌های اقماری گردشگری منطقه‌ای، در این اطلاعات موجود نیست.^۱

← اقامت گردشگران

مرکز آمار ایران: بخشی از اطلاعات مربوط به اقامت بازدیدکنندگان در طرح آمارگیری از گردشگران ملی که توسط مرکز آمار ایران تهیه می‌شود (به صورت فصلی و برای فصل بهار و تابستان)، موجود است که شامل نوع اقامت، مدت اقامت و هزینه‌ی اقامت است اما جامع نبودن این اطلاعات برای تمامی فصول سال و بهینه نبودن نمونه‌ی آماری در سطح استانی و برای تعدادی از استان‌ها، محدودیت اصلی این نوع آمارگیری در جهت محاسبه حساب‌های اقماری گردشگری منطقه‌ای است.

اداره نظارت بر اماکن نیروی انتظامی: براساس نرم‌افزار پذیرش و رزرواسیون مراکز اقامتی رسمی که مکلف به اعلام اطلاعات مسافران خود به اداره نظارت بر اماکن عمومی هستند، اطلاعات کاملی از مسافران دارای اقامت رسمی شامل تعداد مسافری، نوع مسافری (ایرانی/خارجی)، مبدأ سفر و میزان شب اقامت مسافران ثبت می‌شود. البته بسیاری از این اطلاعات به صورت محرمانه در اختیار این اداره است و منتشر نمی‌گردد.

سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان: براساس اطلاعاتی که از مراکز اقامتی رسمی، هتل‌داران و خانه‌مسافرها و .. به سازمان میراث فرهنگی و صنایع دستی و گردشگری استان ارائه می‌شود، تعداد مسافران ورودی و تعداد مسافران خروجی (برحسب نوع مسافر ایرانی/خارجی)، همچنین اطلاعاتی در خصوص تعداد واحدهای اقامتی، تعداد اتاق اشغال شده و تعداد تخت اشغال و سایر اطلاعاتی اقامتی ثبتی که به صورت رسمی و دارای مجوز فعالیت هستند، در اختیار سازمان میراث فرهنگی استان قرار می‌گیرد. این اطلاعات ۲۴ ساعت پس از پذیرش مسافر و از طریق نرم‌افزار مربوطه، به سازمان میراث ارسال می‌گردد. لازم به توضیح است که به ازای هر کد ملی که ثبت می‌شود، اطلاعات دریافت و پردازش می‌شوند و لذا امکان ردیابی و حذف اطلاعات تکراری در مراکز اقامتی متفاوت وجود دارد.

← هزینه کرد گردشگران

مرکز آمار ایران: مطابق آنچه در بالا بدان اشاره شد، طرح آمارگیری از گردشگران ملی که توسط مرکز آمار ایران تهیه می‌شود، دارای پرسشنامه بسیار تفصیلی و کاملی است که در آن اطلاعاتی در

۱. اطلاعات اکتسابی از متولیان حوزه حمل و نقل استانی، از طریق سازمان مربوطه به ستاد اسکان خدمت سفر در استان ارسال می‌گردد. البته اطلاعات مرتبط با حمل و نقل عمومی بین شهری (جاده‌ای، ریلی و هوایی) براساس لیست و تعداد مسافران ورودی و خروجی به/از استان نیز در دسترس است که اگرچه محل اقامت مسافر در آن مشخص نیست، اما برآوردی کلان از وضعیت مسافران ورودی و خروجی به استان از طریق حمل و نقل‌های عمومی به دست می‌دهد.

خصوص میزان هزینه کرد بازدیدکنندگان به تفکیک نوع هزینه و محل هزینه، تهیه می‌شود. اما به دلیل بهینه نبودن این اطلاعات در سطح استانی، اطلاعات تنها در سطح ملی منتشر می‌گردد. البته طرح آمارگیری از گردشگران ملی تنها برای فصل بهار و تابستان تهیه می‌شود که طی دو سال اخیر این طرح فقط فصل بهار تهیه و منتشر شده است. اطلاعات دیگری که امکان تحلیل و بررسی هزینه‌های خانوار که در مسافرت انجام می‌دهند را فراهم می‌سازد، طرح آمارگیری از هزینه-درآمد خانوارهای شهری و روستایی است که توسط مرکز آمار ایران انجام می‌شود. به دلیل وجود اطلاعات بسیار تفصیلی و دقیق در خصوص نوع هزینه‌های سالانه‌ی خانوار به تفکیک اقلام هزینه‌ای که امکان مجزا ساختن این اقلام به اقلام مرتبط با سفر و گردشگری را میسر می‌سازد، عملاً می‌توان برآوردهایی از کل هزینه‌های خانوار در خصوص مسافرت نیز از آن به دست آورد.

۳-۴. نقصان‌های آماری موجود

- اطلاعات اکتسابی از طریق نرم‌افزار پذیرش مراکز اقامتی دارای این نقطه قوت که از قطعیت بالایی در مسافران و اخذ اطلاعات نسبتاً دقیق از مشخصات مسافران ورودی به استان برخوردار است. اما نقطه ضعف بزرگ آن، عدم پوشش کامل تمامی مسافران ورودی است. بطوریکه اطلاعات مربوط به مسافرانی که در واحدهای غیررسمی، منازل دوم، منازل اقوام و خویشاوندان، منازل تعطیلات/مشارکت زمانی و واحدهای سازمانی اقامت می‌کنند، در آن وجود ندارد. اگرچه سازمان میراث فرهنگی هر ساله دامنه اخذ اطلاعات خود را گسترش می‌دهد اما هنوز خلأ اطلاعاتی در این مسیر وجود دارد. نکته دوم، خطای موجود در اطلاعاتی افرادی است که محل اقامت و واحد اقامتی خود را طی یک دوره سفر در استان، بارها تغییر می‌دهد که بر برآورد حاصل از ماندگاری گردشگران و حتی تعداد گردشگران ورودی تأثیرگذار است. به طوری که اگر در بازه زمانی معینی از سفر در یک استان در محل غیررسمی اقامت کرده باشد، داده‌های ثبتی میزان ماندگاری را کمتر از حد نشان می‌دهد. لازم به توضیح است که واحدهای اقامتی غیررسمی، عموماً در ایام پیک ورود گردشگران و زمان‌های خاصی از سال، پذیرای گردشگران بسیاری هستند.
- اطلاعات اکتسابی از متولیان حوزه حمل و نقل استانی، دارای این نقطه قوت است که دسترسی به اطلاعات مربوط به نوع وسیله حمل و نقل و در نظر گرفتن تمامی افراد وارد شده به استان را مهیا می‌سازد. اما نقطه ضعف بزرگ آن، مشخص نبودن افراد مقیم و غیرمقیم، دوباره شماری، در نظر نگرفتن افرادی که فقط از استان عبور کرده‌اند و عملاً به عنوان مسافر یا گردشگر لحاظ نمی‌شوند، عدم امکان دستیابی به هدف از سفر و نوع اقامت و هدف از سفر است. همچنین خطای ناشی از تعیین درصد مشخصی برای ظرفیت خودروها، اتوبوس، قطار و هواپیماهای ورودی به استان، درحالی که این درصدها می‌تواند متفاوت باشد و در طی زمان نیز تغییر کند. متأسفانه برآورد آماری دقیقی برای رسیدن به درصدهای پیشنهادی در این نوع برآوردها وجود ندارد و از آنجایی که این

درصدها در فصول و ایام مختلف سال می‌تواند متفاوت باشد و با تغییر در الگوی مصرف جامعه نیز در طی سال‌های مختلف می‌تواند تغییر کند، نتایج را نادقیق می‌سازد. از سوی دیگر، خطای ناشی از عدم در نظر گرفتن برخی مسیرهای فرعی ورودی به استان، در حمل‌ونقل جاده‌ای را می‌توان نقص دیگر این نوع ابزار گردآوری اطلاعات عنوان نمود.

ترددشمارها، خطاهای دیگری نیز دارند که آن را در تعیین تعداد گردشگران بسیار دچار اشکال می‌سازد. این خطاها عبارتند از: - خطای ناشی از تعریف نوع سفر و اینکه آیا افراد ورودی به استان را می‌توان گردشگر فرض کرد یا خیر (گاهاً، افراد فقط از یک شهر به شهر دیگر سفر کرده و شغل روزمره آن‌هاست و به‌عنوان گردشگر نبایستی لحاظ شوند)؛ - خطای ناشی از عدم لحاظ کردن برخی خودروهای با پلاک استان، درحالی‌که در استان ساکن نیستند (و بالعکس)؛ - خطای سیستماتیک در پردازش اطلاعات مربوط به تردد شمارها (امکان ایجاد خطا در تعیین اتوبوس و مینی‌بوس بودن یا تعیین مینی‌بوس و ون بودن)؛

- اطلاعات اکتسابی از مرکز آمار ایران: اطلاعات حاصل از طرح آمارگیری از گردشگران ملی، دارای نواقصی است که از آن جمله می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد: - عدم در نظر گرفتن گردشگران بین‌المللی، - عدم تهیه اطلاعات برای تمامی فصول سال، - محدود بودن نمونه آماری برای گزارش اطلاعات در سطوح استانی، - در نظر گرفتن نوع هزینه‌کردها براساس محل انجام هزینه، درحالی‌که برخی مخارج در یک محل ممکن است از یک محل دیگر صورت انجام شده باشد (مثلاً هزینه اقامت در شهر مقصد، به‌صورت اینترنتی از شهر مبدأ پرداخت شده باشد).
- عدم وجود اطلاعات آماری از گردشگران بین‌المللی، عدم انجام پیمایش‌ها در مبادی ورودی از این نوع گردشگران، عدم وجود اطلاعات مرتبط با حجم اشتغال، سرمایه‌گذاری و برخی دیگر از شاخص‌های مرتبط با گردشگری که در حساب‌های اقماری گردشگری وارد می‌شود.

۵. چارچوب پیشنهادی RTSA برای استان‌های ایران

به دلیل محدودیت‌های آماری و نقصان‌های موجود در گردآوری اطلاعات مربوط به برخی از جداول ده‌گانه RTSA و همچنین محوری نبودن برخی جداول در تهیه RTSA، کشورهای عموماً تمامی این جداول را تهیه نمی‌کنند. از این‌رو، لزوماً در شرایط یکسانی برای تهیه جداول حساب‌های اقماری گردشگری قرار ندارند. مثلاً کشورهای اروپایی و حتی جامائیکا و باهاما با توجه به منابع آماری گسترده موجود خود، کمترین نیازهای آماری را برای ساخت جداول RTSA دارند درحالی‌که برخی کشورها از جمله «ترینیداد و توباگو»، «باربادوس» هنوز در ابتدای ساخت TSA بوده و داده‌های بسیار محدود و حداقلی برای تهیه جداول RTSA دارند. ترکیه نیز با توجه به شرایط خاص گردشگری در اقتصاد ملی و منطقه‌ای خود، نه توانسته است تمامی جداول RTSA را برای مناطق خود تهیه کند. جامائیکا، جدول

شماره ۸ (تشکیل سرمایه به تفکیک صنایع گردشگری) را تهیه نکرده است و باهاما نیز جداول ۸ (تشکیل سرمایه به تفکیک صنایع)، جدول ۹ (مصرف جمعی گردشگری) و جدول ۱۰ (نماگرهای غیرپولی) را نه در سطح ملی و نه در سطح منطقه‌ای تهیه نکرده است. کشور ترینیداد و توباگو، به خاطر محدودیت در آمار، عملاً یک TSA تجربی تهیه کرده‌اند که در آن، مخارج گردشگران ورودی به استان (جدول ۱)، مخارج گردشگران خروجی از کشور (جدول ۳)، حساب تولید (جدول ۵)، اشتغال (جدول ۷)، مصرف جمعی (جدول ۹) و برخی از نماگرهای غیرپولی (جدول ۱۰) تهیه شده است. کشورهای اروپایی نیز به دلیل وجود نظام آماری کامل‌تر، جداول کامل‌تری از RTSA را تهیه می‌کنند (اداره آمار اروپا، ۲۰۱۴).

با توجه به تجارب سایر کشورها، بررسی‌های صورت گرفته و روش‌شناسی استاندارد بین‌المللی، پیشنهاد می‌شود برای ایران از میان ۱۰ جدول موردنظر در RTSA، برای تهیه این جداول در دو یا بیش از دو مرحله (بسته به سطح توسعه داده‌ها و منابع داده‌ای در دسترس در منطقه موردنظر) محاسبات صورت گیرد. در مرحله اول، جداول ۱ تا ۶ و جدول ۱۰ بایستی تهیه (گردآوری) شود. دلیل این تقسیم‌بندی، محوری بودن جداول ۱ تا ۶ و استقلال جدول ۱۰ در تهیه این جداول است. جداول ۷، ۸ و ۹ بایستی در مرحله دوم تهیه شود که پیشنهاد می‌شود فعلاً جداول تهیه شده در مرحله اول تهیه و منتشر گردد و سایر جداول، در دوره‌های بعدی موردبررسی و تهیه قرار گیرد. حساب‌های اقماری گردشگری، در کمترین سطح بایستی ارائه دقیق و مفصلی از عرضه و مصرف برحسب کالا و خدمات مورد تقاضای بازدیدکنندگان (جداول ۱ الی ۴) و برحسب صناعی که آن‌ها را تولید می‌کنند (جدول ۵) ارائه دهد و همچنین بایستی اجزای آن را دربر گیرد. به طوری که ترکیب این پنج جدول، هسته‌ی سیستم حساب‌های اقماری گردشگری (جدول ۶) را تشکیل دهد.

از نظر ساختاری، پیشنهاد می‌شود که جداول ۱، ۲، ۳، ۴، ۵، ۶ و ۱۰ برای استان موردنظر تهیه شوند. شکل کلی این جداول در پیوست مقاله آمده است. دلیل اینکه فقط این جداول از بین جداول ده‌گانه پیشنهاد می‌شود، عدم وجود اطلاعات مناسب برای تهیه جداول ۷، ۸ و ۹ است (نبود اطلاعات مناسب برای میزان اشتغال، سرمایه‌گذاری و مصرف جمعی گردشگری و نیز اهمیت ثانویه این جداول در مقایسه با سایر جداول). البته اطلاعات غیر آماری موجود در جدول ۱۰ نیز بایستی تفکیک شده و بیشتر بر اطلاعات اقامتی و تأسیسات گردشگری متمرکز باشد.

منابع داده‌ای برای تهیه اطلاعات موردنیاز حساب‌های اقماری گردشگری استان خراسان رضوی

عبارتند از:

- طرح آمارگیری از گردشگران ملی (به تفکیک اطلاعات تفصیلی و خام تهیه شده در استان‌های مختلف در فصل بهار و تابستان و همچنین برآورد اطلاعات برای فصول پاییز و زمستان یا انجام پیمایش ملی از خانوار)
- طرح آمارگیری از هزینه-درآمد خانوار ملی (به تفکیک استان‌ها و اطلاعات تفصیلی و خام اکتسابی از مرکز آمار ایران)
- حساب‌های منطقه‌ای استانی (به تفصیل و جزئیات ریز کدهای چهاررقمی آیسیک و اطلاعات خام آن‌ها به همراه پیمایش جهت تعیین ضریب تبدیل و وزنی)
- سرشماری نفوس و مسکن استان‌های کشور (به‌منظور برآورد اقامتگاه‌های دوم و تعطیلات و ...)
- اطلاعات حمل‌ونقل (ترددشمارهای جاده‌ای، حمل‌ونقل ریلی و هوایی به همراه پیمایش و محاسبه برای تعیین ضریب تعدیل)
- اطلاعات اقامتگاه‌ها (اکتسابی از سازمان میراث فرهنگی استان، نیروی انتظامی (اماکن) و پیمایش جهت انجام تعدیلات و برآوردهای لازم)
- پیمایش در مبادی ورودی و خروجی استان برای تهیه اطلاعات خارجیان ورودی به استان یا افراد مقیم استان که به خارج از کشور سفر می‌کنند.

جدول ۴: منابع پیشنهادی تهیه آمار گردشگری موردنیاز در RTSA استان‌های ایران

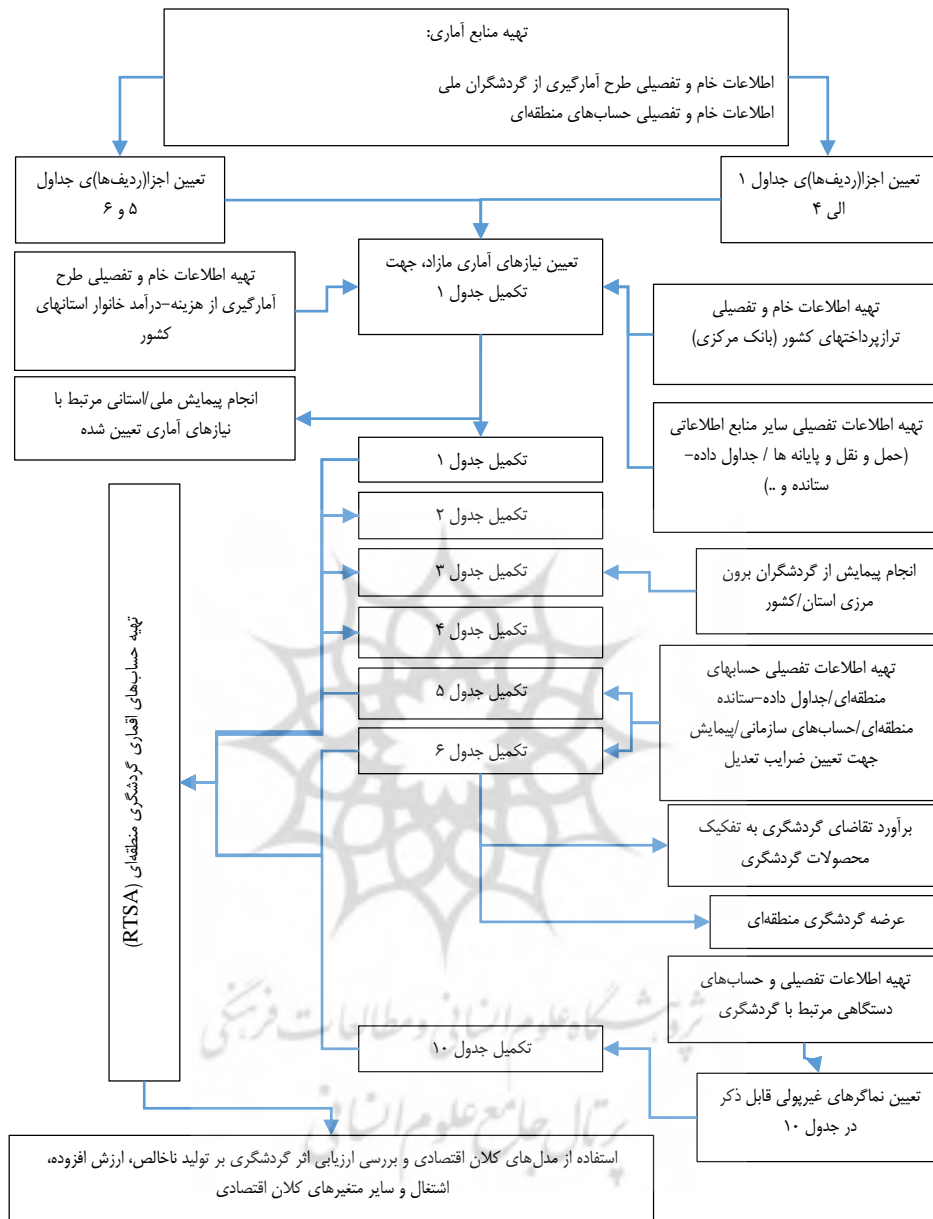
منابع داده‌ای	جدول
<ul style="list-style-type: none"> براساس اطلاعات اکتسابی از طرح آمارگیری از گردشگران ملی و بهینه‌سازی نمونه‌ی مرکز آمار در تهیه این اطلاعات، همچنین نمونه‌گیری جهت انجام برآورد برای دو فصل پاییز و زمستان جهت اعمال ضرایب در برآورد اطلاعات سالانه داده‌های تفصیلی حاصل از آمار «تراز پرداخت‌ها» بانک مرکزی به‌همراه برآورد آن برای استان استفاده از جدول داده-ستانده برآوردی استان جهت تعدیل نتایج مربوط به تراز پرداخت‌ها به‌همراه داده‌های اکتسابی از خطوط هوایی (ایرلاین‌ها) و فرودگاه‌ها 	<p>جدول ۱.</p> <p>مخارج گردشگری ورودی به استان برحسب محصولات/خدمات و دسته‌بندی بازدیدکنندگان</p>
<ul style="list-style-type: none"> داده‌های تفصیلی از طرح آمارگیری هزینه-درآمد خانوار و مخارج مصرف نهایی خانوار بر اساس اطلاعات اکتسابی از طرح آمارگیری از گردشگران ملی (پیمایش از خانوار) و برآوردهای لازم برای دو فصل پاییز و زمستان جهت برآورد اطلاعات سالانه آمارهای اقامت (که فقط برای اقامت و رستوران استفاده می‌شود) به‌همراه پیمایش که از مهمانان در محل اقامت انجام می‌شود 	<p>جدول ۲.</p> <p>مخارج گردشگری داخلی برحسب محصولات/خدمات</p>
<ul style="list-style-type: none"> آمار مأخوذه از تراز پرداخت‌ها بانک مرکزی به‌همراه برآورد آن برای استان پیمایش در مرزهای خروجی استان و کشور و استفاده از جدول برآوردی داده-ستانده استان 	<p>جدول ۳.</p> <p>مخارج گردشگری برون مرزی برحسب محصولات/خدمات</p>

<ul style="list-style-type: none"> ▪ تمامی اطلاعات اکتسابی برای جداول ۱، ۲ و ۳ 	<p>جدول ۴. مصرف گردشگری درون مرزی برحسب محصولات/خدمات</p>
<ul style="list-style-type: none"> ▪ حساب‌های منطقه‌ای (بطور خاص حساب تولید - در صورت وجود) ▪ جداول ساخت و جذب در داده-ستانده برآوردی استان ▪ حساب‌های سازمانی ثبت شده ▪ پیمایش جهت انجام تعدیلات بر روی اطلاعات ثبتی سازمانی 	<p>جدول ۵. حساب‌های تولید صنایع گردشگری و سایر صنایع (به قیمت‌های پایه)</p>
<ul style="list-style-type: none"> ▪ حساب‌های منطقه‌ای ▪ جداول ساخت و جذب در داده-ستانده برآوردی استان ▪ حساب‌های سازمانی ثبت شده ▪ پیمایش جهت انجام تعدیلات بر روی اطلاعات ثبتی سازمانی 	<p>جدول ۶. عرضه داخلی و مصرف گردشگری داخلی (برحسب قیمت‌های خریدار)</p>
<ul style="list-style-type: none"> ▪ آمارهای اقامت (تعداد شب اقامت و نفر شب اقامت، ظرفیت‌ها و نرخ اشغال واحدهای اقامتی) منتشر شده توسط نهادهای مرتبط (سازمان میراث فرهنگی استان و ...) ▪ داده‌های مراکز تحقیقاتی/پژوهشکده گردشگری در تعداد مسافران برحسب نوع وسیله سفر یا شکل‌های دیگر جهت انجام تعدیلات لازم ▪ داده‌های ثبت شده در خصوص تعداد منازل تابستانی/تعطیلات/مشارکت زمانی ▪ اطلاعات اکتسابی از سازمان حمل‌ونقل و پایانه‌ها (جاده‌ای، ریلی و هوایی) 	<p>جدول ۱۰. نماگرهای غیر پولی (از قبیل: تعداد سفر و شب اقامت برحسب انواع گردشگری و دسته‌بندی بازدیدکنندگان؛ تعداد ورودی‌های بین‌المللی برحسب نوع وسیله حمل‌ونقل؛ تعداد تأسیسات و ظرفیت برحسب نوع اقامت)</p>

با این توصیف، فرآیند تهیه حساب‌های اقماری گردشگری منطقه‌ای را طبق فلوجارت ذیل می‌توان

بیان نمود:

منبع: یافته‌های تحقیق

نتیجه‌گیری

بدون وجود نظام حسابداری بخشی و منطبق با سایر حساب‌های اقتصادی کلان کشوری و استانی، امکان برنامه‌ریزی اقتصادی در بخش موردنظر اقتصادی، غیرممکن است. به‌ویژه آن بخش‌هایی از

اقتصاد که مستتر در فعالیت‌های مختلف اقتصادی هستند (از جمله بخش گردشگری). در سطح بین‌المللی، دو دهه است که چارچوب مدون به‌منظور تهیه حساب‌های اقماری گردشگری در سطح ملی پیشنهاد شده است و حدود یک دهه نیز از معرفی چارچوب مدون تهیه حساب‌های اقماری گردشگری منطقه‌ای نیز می‌گذرد؛ اما در کشور ایران و استان‌های مختلف، تاکنون چنین حساب‌هایی تهیه نشده‌اند. با توجه به اهمیت متفاوت صنعت گردشگری در سطوح استانی و ملی و تمایزات آن‌ها در تدوین چنین حساب‌هایی، در این تحقیق چارچوبی برای تهیه حساب‌های اقماری گردشگری منطقه‌ای معرفی شد. برای این منظور، ابتدا پیشینه نظری و تجربی تهیه این حساب‌ها در سطح بین‌المللی بیان شد و سپس ساختار جداول و برخی مفاهیم مهم در آن‌ها به‌صورت خلاصه ارائه گردید. به‌منظور مستندسازی نتایج و پیشنهادات تحقیق بر اساس الگوهای استاندارد بین‌المللی، منابع آماری مورد استفاده در کشورهای مختلف در تهیه RTSA بیان شد و سپس منابع آماری موجود در صنعت گردشگری منطقه‌ای ایران، معرفی شد. در این تحقیق، انجام مطالعات کیفی و عمیق میدانی در کنار گردآوری اطلاعات جامع اسنادی و کتابخانه‌ای، مبنایی برای معرفی منابع آماری پیشنهادی در جهت تدوین RTSA در ایران بوده است. برای این منظور و در جهت عملیاتی بودن نتایج و پیشنهادات، استان خراسان رضوی به‌عنوان مورد مطالعه انتخاب شد و آمارهای موجود برای این استان تهیه گردید. این اقدام، اجرایی بودن نتایج و پیشنهادات تحقیق را اثبات کرده است. چنین نتیجه‌گیری شده است که در اولین اقدام برای تهیه این حساب‌ها، تمامی جداول RTSA تهیه نشود و تنها هفت جدول از جداول ده‌گانه حساب‌های اقماری گردشگری، تهیه و تحلیل گردد. جدول ۱ الی جدول ۶ اصلی‌ترین جداول RTSA هستند که بایستی تهیه شوند. همچنین، به‌دلیل وجود اطلاعات نسبتاً مناسب در تهیه جدول ۱۰، پیشنهاد شده است که این جدول نیز علاوه بر شش جدول قبلی، تهیه شود.

بر اساس نتایج تحقیق، برخی پیشنهادات جهت تهیه حساب‌های اقماری گردشگری به شرح ذیل عنوان می‌گردد:

- همکاری گسترده کارشناسان آماری دستگاه‌های استانی متولی امر تهیه حساب‌های اقماری گردشگری (سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی، سازمان میراث فرهنگی و صنایع دستی و گردشگری، استانداری و سایر دستگاه‌های متولی آمار گردشگری).
- تهیه چارچوب عملیاتی-اجرایی طرح «تهیه حساب‌های اقماری گردشگری منطقه‌ای» توسط بدنه علمی و دانشگاهی کشور با همکاری کارشناسان مرکز آمار ایران و سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استانی^۱.

۱. تحقیق حاضر، چارچوب اولیه برای RTSA را تهیه کرده است و استان‌های مختلف به‌منظور عملیاتی شدن آن، تنها بایستی در این چارچوب تعدیلات جزئی دهند.

- تأمین اعتبار موردنیاز توسط دستگاه‌های متولی و نهادهای پشتیبان برنامه‌ریزی منطقه‌ای (با هدف تهیه چارچوب عملیاتی-اجرایی، افزایش حجم نمونه آمارهای تهیه شده توسط مرکز آمار ایران، افزایش تعداد دوره‌های گردشگری آمار - تابستان، پاییز و زمستان - اجرای تهیه حساب‌ها حداقل هر پنج سال).
  - همکاری گسترده واحدهای کشوری و استانی در اجرای پیمایش‌های ملی/منطقه‌ای.
  - تشکیل شورای راهبردی تهیه حساب‌های اقماری گردشگری منطقه‌ای در استان (متشکل از نمایندگان نهادهای: معاونت زیارت استانداری، تمامی دستگاه‌های اصلی مرتبط با ستاد سفر استان از جمله اداره کل میراث فرهنگی و صنایع‌دستی و گردشگری، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی، سازمان حمل‌ونقل و پایانه‌ها و اداره کل صمت).
- یقیناً با تهیه این ابزار (RTSA)، امکان برنامه‌ریزی منطقه‌ای مناسب‌تر در صنعت گردشگری فراهم شده و ارزیابی اثر اقتصادی آن در بدنه اقتصاد منطقه‌ای قابل‌سنجش می‌شود. همچنین، سرمایه‌ها در جهت مناسب آن سوق خواهد یافت. وجود تطابق این حساب‌ها با نظام حسابداری ملی و جداول داده-ستانده، توسعه‌های آتی در مدل‌های کلان اقتصادی صنعت گردشگری را موجب می‌شود.

منابع

- آهنگری، عبدالمجید و قباشی، نسیم. (۱۳۹۸). «پیش‌بینی جریان گردشگری ایران براساس مدل خاکستری بهبود یافته GM(1,1)»، فصلنامه مطالعات اقتصادی کاربردی ایران، آماده انتشار.
- براتی، جواد. (۱۳۹۸). تدوین حساب‌های اقماری گردشگری منطقه‌ای: مفاهیم، چارچوب روش‌شناسی، منابع آماری؛ طرح پژوهشی به کارفرمایی پژوهشکده گردشگری، جهاد دانشگاهی خراسان رضوی.
- رضایی، ناصر. (۱۳۹۰). «روش‌های مؤثر گردآوری آمارهای گردشگری»، فصلنامه گردشگری و توسعه، (۱)، ۱۷۴-۱۹۵.
- زرندیان، ندا و شالبافیان، علی اصغر. (۱۳۹۳). گزارش بررسی کاربرد حساب‌های اقماری در سیاست‌گذاری گردشگری، دفتر مطالعات فرهنگی معاونت پژوهش‌های اجتماعی-فرهنگی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی ایران.
- کلائی، مرجان و دهقان شور کند، حسین. (۱۳۹۶). «مقدمه‌ای بر حساب اقماری گردشگری»، فصلنامه روند، سال بیست و چهارم، شماره ۷۸، ۱۴۵-۱۷۵.
- Cañada, A. (2013). *Regional Tourism Satellite Account*, Published and printed by the World Tourism Organization (UNWTO), Madrid, Spain, 2013
- Blokland, M. (2013). *Constructing Tourism Satellite Accounts: Diagnosis and Preparation of Recommendations*, the Caribbean Tourism Organization.
- Dziedzic, E. & Skalska, T. (2015). *Methodology of the regional tourism satellite account for Poland – concept and feasibility study*; European Journal of Service Management; Vol. 16(2), 141-151.
- UNWTO. (2016). *Tourism, territory and sustainability: a statistical insight at subnational levels, INRouTe: International Network on Regional Economics, Mobility and Tourism*
- Eurostat. (2014). *Methodological manual for tourism statistics: Version 3.1*; Publications Office of the European Union
- Libreros, M. (2002). *Designing the Tourism Satellite Account (TSA) Methodological Framework (part 1)*, Madrid: World Tourism Organization
- UNWTO. (2010). *Tourism Satellite Account: Recommended Methodological Framework 2008*, Department of Economic and Social Affairs, United Nations publication
- Schmidt, H. W. (2000). *European Implementation Manual on Tourism Satellite Accounts*, Eurostat: Luxembourg
- South Australian Tourism Commission (2017). *South Australian Regional Tourism Satellite Account 2015-16*, Deloitte Access Economics
- National Statistics Institute (2004). *Spanish Tourism Satellite Account: Methodological note*; National Accounts General Department, Madrid
- Shah, Sh. (2016). *Regional Tourism Satellite Account Lakshadweep, 2009-10 (Phase III)*; Project Sponsored by Ministry of Tourism, Government of India; National Council of Applied Economic Research
- Deloitte Access Economics (2017). *Tasmanian Regional Tourism Satellite Accounts 2015-16*
- Desjardins, E. (2018). *Regional tourism satellite accounts in a vastly diverse tourism economy*; National Economic Accounts Division Statistics Canada

- Konttinen, J.-P. (2006). *Regional Tourism Satellite Account (RTSA) in Finland - Data, Concepts, Methods and Key Results*; 46th Congress of the European Regional Science Association August 30th - September 3rd, 2006, Volos
- Konttinen, J. P. (2006). *Regional Tourism Satellite Account (RTSA) and Economic Effects in Finnish Regions*; International Conference on Regional and Urban Modeling June 1-3, 2006, Brussels
- Pandey, N. R. & Singh, S. (2013). *Status of Regional Tourism Satellite Accounts (TSA) in India - Problems and Challenges*; 3rd International Conference on the Measurement and Economic Analysis of Regional Tourism-American Chapter; November 6th-7th, Medellin
- Zhang, J. (2005). *Regional Tourism Satellite Accounts for Denmark: Accounting and modelling*; 15th International Input-Output Conference, Beijing, China, 27 June – 1 July 2005
- Zhang, J. (2018). *Documentation on Regional Tourism Satellite Accounts in Denmark*; Center for Regional & Tourism research (CRT).

The Framework for Regional tourism Satellite Accounts in Iran

Barati, J.^{1*}

Abstract

The purpose of this research was to develop a methodological framework and the operational process of regional tourism satellite accounts in Iran. This research has employed analytical-comparative approach along with deep documentary studies. Accordingly, the resources and collection method of the regional tourism satellite accounts in Iran were provided by the explanation of the structure of Tables of tourism satellite accounts and introducing the statistical sources used in other countries and also the level of access to data in the provinces of Iran (example: province of Khorasan Razavi). Based on the results of this study and in order to prepare the accounts for the provinces of Iran, it is recommended to prepare seven out of ten target tables (table 1-6 and table 10) and the method of preparation of these accounts should be also directly and independently of regional tourism satellite accounts at the national level. In addition to the available statistic resources, at least three surveys should be done to prepare these accounts including national/provincial surveys completed the survey of the National Tourists, national/provincial out-bound survey of tourists, survey to determine the adjustment factors enterprise information. These accounts are a tool for economic analysis (particularly the economic impact analysis) in the tourism industry, which have a close relationship with other economic accounts (SNA and regional IO tables). The formation Strategic Council of tourism satellite accounts at the provincial level makes to possible to prepare comprehensive information and develop the regional tourism satellite accounts. Provincial Department of Management and Planning Organization is responsible for preparing these statistics and accounts.

Keywords: regional tourism satellite accounts, statistical resources, supply and demand, Khorasan Razavi.

JEL Classification: E01, L83, C46, C82, E20, R19.

---

1. Assistant Professor of Tourism Research Institute, **Email:** j_baraty@yahoo.com
Khorasan Razavi University Jahad